

**MOBIL TIJORATNING O'RNI VA AHAMIYATI,
JAMIYATIMIZDA UNDA FOYDALANISH**

Bibixonim Baxtiyorova

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti, 2-kurs talabasi

Annotatsiya. Bu maqola mobil tijorat mavzusiga bag'ishlangan va mobil tijoratning dunyodagi holat tahlilini shuningdek, O'zbekistondagi o'rni va undagi rivojlanish holatini o'z ichiga oladi. Shu jumladan, tarmoq va mobil ilovalar, ishonchli to'lov tizimlari va onlayn savdo tizimlari kabi tushunchalar yoritib beriladi. Bu maqola jamiyatda mobil tijoratni rivojlantirish uchun muhim omillarni keltirib chiqaradi va tarqatish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: mobil tijorat, mobil ilovalar, ishonchli to'lov tizimlari, onlayn savdo tizimlari, shaxsiy ma'lumotlar, mahsulotlar, xaridorlar, savdo, savdo-tijorat muammosi, o'zaro aloqalar, savdo jarayoni, onlayn xizmatlar, xaridorlar va sotuvchilar orasidagi tarmoq, muassasalar, transaksiyalar, huquqiy asoslar, reklama, marketinr.

Kirish. Mobil tijorat (ingliz tilida "Mobile commerce" yoki "M-commerce"), mobil qurilmalar orqali mahsulot va xizmat sotish va tarqatishni ta'minlaydigan elektron tijorat shaklidir. Bu usul, mijozlarga ularning mobil qurilmalarida mahsulotlarni topish, o'zgartirish va xarid qilish imkoniyatini beradi. Mobil tijorat, smartfonlar, planshetlar, mobil bank hisob raqamlari va boshqa mobil qurilmalar yordamida amalga oshiriladi. Bu usul, mijozlar uchun keng tarqalgan tijoratning yoritilishi bilan birga, ko'p xil elektron savdo xizmatlarini taqdim etadi. Masalan, elektron to'lov tizimlari, QR-kodli to'lovlar, texnologik innovatsiyalar va boshqalar.

Mobil tijoratning foydali tomonlari shulardir:

- Oson va qulay. Mijozlar o'zining mobil qurilmalari orqali xarid qilishlari va mahsulotlarni topishlari oson va qulaydir.

- Shaxsiy xizmatlar. Mobil tijorat mijozlar uchun shaxsiy xizmatlar va bonuslar taqdim etadi.

- To'lov va xavfsizlik. Mobil tijorat mijozlar uchun xavfsiz va oson elektron to'lov usullarini taqdim etadi.

- Real vaqtli xabarlashuv. Mobil tijorat mijozlarga real vaqtli xabarlashuv va mahsulotlarni qulay va tezroq qidirish imkoniyatini taqdim etadi. Mobil tijorat ko'pincha savdo ishlab chiqaruvchilar, tijorat xizmatlarini taqdim etuvchilar va mijozlar tomonidan ham yaxshi qabul qilinmoqda, chunki u mijozlar uchun qulay va tezroq xizmatlarni taqdim etadi.

Asosiy qism. Mobil tijoratning dunyodagi holati kuzatilganda bu sohada katta rivojlanish ko'rsatayotganini sezishimiz mukmin. Mobil tijorat o'zida keng qamrovli tizimlarni, xarid qilish jarayonlarini va savdo-axborot tizimlarini o'z ichiga oladi. Bu esa mijozlar uchun savdo jarayonlarini qulay va tezlashtiradi.

O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston va Turkmaniston kabi O'rta Osiyo davlatlarida mobil tijorat tizimlari keng tarqalgan bo'lsa-da, Amerika, Yaponiya,

Yevropa, Koreya kabi mamlakatlarda ham bu sohada ulkan rivojlanish ko'rsatilmoqda.

Mobil tijoratda rivojlanishni ta'minlash uchun, onlayn savdo tizimlari, tarmoq xizmatlari, mobil ilovalar, ishonchli to'lov tizimlari, ma'lumotlar tahlil qilish tizimlari, xususan, yengil ishlov berish uchun yaratilgan tizimlar keng foydalaniladi. Shunday qilib, tarmoq va mobil ilovalar orqali savdo-axborot tizimlari mijozlar uchun yaxshi imkoniyatlar yaratib kelmoqda.

Mobil tijoratda rivojlanish ko'rsatuvchi eng muhim omillar quyidagilardir:

1. Mobil qurilmalar, smartfonlar va planshetlar kabi, har bir kishining hayotining bir qismi bo'lib qolmoqda.

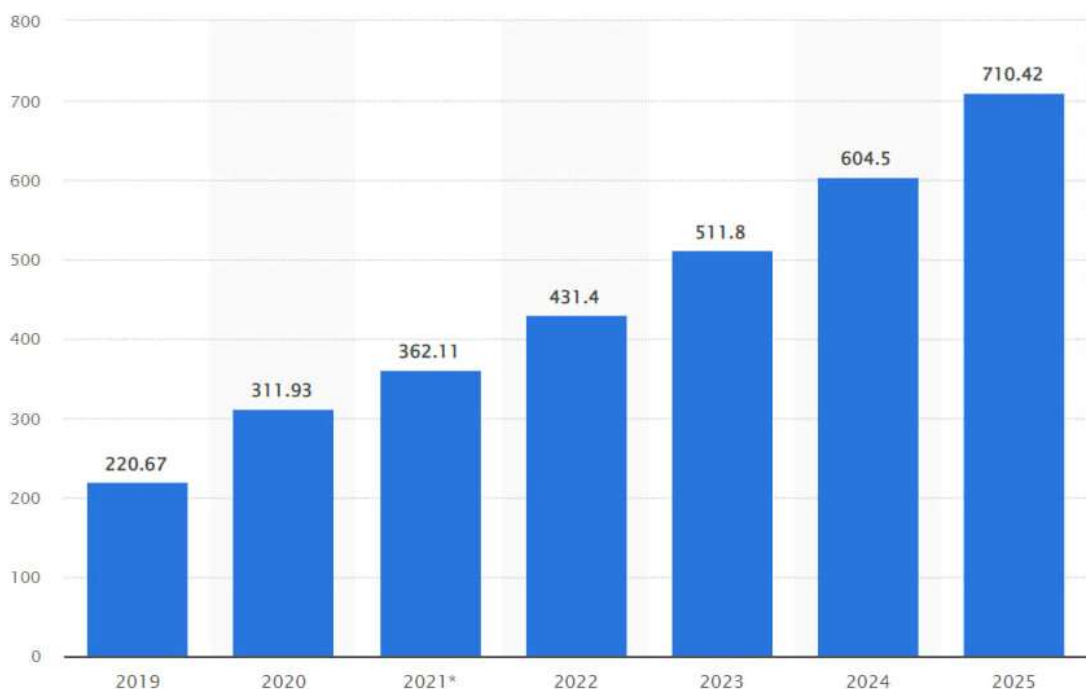
2. Tarmoq va texnologiya sohasidagi rivojlanish, savdo tizimlarida yaxshi, sifatli xizmatni ta'minlash imkonini beradi.

3. E-commerce tizimlari va tarmoq orqali savdo jarayonlarini rivojlantirish, xususan, onlayn to'lovlar kabi tizimlar.

4. Tarjima tizimlari, o'zbek tilidan tashqarida tuzatilgan savdo-axborot tizimlarining hammasi foydalanuvchilarni qo'shimcha tashqi savdo jarayonlariga kirish imkonini beradi.

Shuningdek, mobil tijoratda xavfsizlik va ishonch kabi muhim omillar, shuningdek, ishlab chiqaruvchilar va mijozlar uchun qulayliklarni ta'minlash imkonini beradi. Bularning barchasi mobil tijoratning rivojlanishida katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Hisob-kitoblarga ko'ra, 2021 yilda Qo'shma Shtatlardagi chakana savdo savdosi 360 milliard AQSh dollaridan oshdi. 2025 yilga kelib bu ko'rsatkich qariyb ikki baravar o'sib, taxminan 710 milliard AQSh dollarini tashkil etishi prognoz qilinmoqda.

Milliard AQSH dollari miqdoridagi daromad

1-rasm. 2019-2025 Qo'shma Shtatlardagi chakana savdo ko'rsatkichi.¹

¹ <https://www.statista.com/statistics/249855/mobile-retail-commerce-revenue-in-the-united-states/>

Hisob kitobga ko'ra, 2024 yilga kelib, global chakana savdo savdolari hajmi qariyb 4,5 trillion dollarga yetishini kutilmoqda ekan, bu umumiy chakana elektron tijorat savdosining 69,9 foizini tashkil qiladi.²

O'zbekistonda mobil tijorat, suniy to'lovlar, yetkazib berish xizmatlari, elektron kompaniyalar, mobil ilovalar va boshqa ko'plab elektron xizmatlar orqali o'tkaziladigan savdo-axborot faoliyati hisoblanadi. Bu turi elektron savdolar tezroq rivojlanib, mijozlar uchun katta imkoniyatlar yaratib kelmoqda. O'zbekistonda mobil tijorat, 2018-yildan boshlab intensiv rivojlanish ko'rsatmoqda. Oliy ta'lim muassasalari va shaxsiy biznes tadbirkorlari, mobil ilovalar, onlayn savdo tizimlari va boshqa tashkilotlar o'zlarining xizmatlarini mijozlarga taklif etish uchun o'z xizmatlarini ko'p tarmoqqa ulashdirishni qo'llashmoqda. Hozirgi kunda, O'zbekistonda tarmoq bilan ulanish va mobil ilovalar yordamida savdo qilish ko'p kishilar uchun muhim holatga ega bo'lib, har bir soha uchun xizmat ko'rsatuvchi bir nechta tashkilotlar ishlab chiqilmoqda.

Quyidagi misollar yordamida tarmoq va mobil ilovalar, ishonchli to'lov tizimlari va onlayn savdo tizimlari kabi tushunchalar bir nechta misollar orqali yoritib berilgan va mobil tijoratni rivojlantirish omillari sifatida keltirilgan.

- Tarmoq ilovalari: Telegram, WhatsApp, Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn, va boshqalar. Bu ilovalar orqali, mijozlar xabar almashish, foto va video yuborish, ijtimoiy tarmoqlar orqali do'stlar va muloqotlar qurish, kompaniya va brendlar bilan aloqalar o'rnatish, reklama yaratish va boshqa bir qancha amallarni bajarishlari mumkin.

- Mobil ilovalar: Taxi ilovalari (Uber, Yandex.Taxi, Bolt), tashqiyo sotuv ilovalari (Amazon, eBay), mobil banking ilovalari (Payme, Click), mahsulot sotish ilovalari (AliExpress, Joom), va boshqalar. Bu ilovalar orqali, mijozlar transport xizmatlari buyurtma berish, sotuvlar amalga oshirish, onlayn to'lovlar amalga oshirish, xarajatlarni hisoblash va xisob-kitobni boshqarishlari mumkin.

- Ishonchli to'lov tizimlari: PayPal, Stripe, Paycom, Click va boshqalar. Bu tizimlar orqali, mijozlar onlayn savdo va xizmatlarni to'lashlari va tulov jarayonini ishonchli va xavfsiz qilishlari mumkin.

- Onlayn savdo tizimlari: Amazon, eBay, AliExpress, Joom, va boshqalar. Bu tizimlar orqali, mijozlar mahsulot sotib olishlari va ularga tashqiyo sotuv kompaniyalari orqali etkazishlari mumkin.

Xulosa

Mobil tijorat, mahalliy tijoratni o'stirish, yangi biznes modellari yaratish va savdo platformalari yaratishda katta ahamiyatga ega. U orqali sotish platformalari, reklama va marketing chiqishlari, to'lov tizimlari va tijorat statistikasi kabi muhim usullar mavjud. Uni amalga oshirish uchun mobil ilovalar, veb-saytlar, qo'shimcha xizmatlar va tijorat tizimlari kiritilishi kerak. Mobil tijoratning muhim tizimlari orasida QR-kodlar, NFC to'lov tizimlari, mobil to'lov tizimlari, elektron maxsulot haqida ma'lumotlarni saqlash, biznes tizimlari va boshqa ko'nikmalar kiritiladi. Shuningdek, mobil tijoratda tashqi va ichki faktorlar mavjud bo'lib, shunga o'xshash, mobil tijorat

² <https://www.insiderintelligence.com/topics/industry/mcommerce>

boshqarishida maxfiylik, xavfsizlik, to'lov tizimlari va boshqa muhim ko'nikmalar muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://www.statista.com/statistics/249855/mobile-retail-commerce-revenue-in-the-united-states/>
2. <https://www.insiderintelligence.com/topics/industry/mcommerce>
3. "Mobile Commerce: Technology, Theory and Applications" muallifi Jason R. Balliet, 2017.